

УДК 811.161.2'811.6

Ю. В. РОМАНЮК, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: ju.romaniuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8854-3592>

Т. В. ЦИМБАЛЮК-СКОПНЕНКО, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: t.v.tymbaliuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8029-6654>

«ПОНЯТТЯ ЦІННОСТІ В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ТА В МОВІ»: МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ СЕМІНАР

8—9 червня 2021 року в онлайн-режимі відбувся Міжнародний науковий семінар «Поняття цінності в суспільному житті та в мові», який організували Інститут української мови НАН України та Інститут славістики Польської академії наук. Захід відбувся в рамках спільних дослідницьких проєктів згаданих установ — «Онлайн-бібліографія світового славістичного мовознавства» і «Лексичні, словотвірні та фразеологічні інновації у слов'янських мовах». Учасники — науковці з України та Польщі.

Перед початком роботи семінару до учасників звернувся директор Інституту української мови НАН України П. Ю. Гриценко, побажавши всім цікавих доповідей і плідної праці під час заходу.

П. Ковальський («Ієрархізація та визначення цінності в мові та мовознавстві», Інститут славістики ПАН) проаналізував відношення між процесом ієрархізації та визначенням поняття цінності в сучасній польській мові. Доповідач зосередився переважно на аксіологічних аспектах окремих випадків уживання мови, представив ієрархію як форму впорядкування та класифікації елементів у межах систем або структур, незалежно від того, це рівні мови чи метамови.

Л. П. Гнатюк («Життя як цінність у дзеркалі староукраїнської мови (на матеріалі текстів Григорія Сковороди)», Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка) розглянула вираження поняття цінності та номінацію

Цитування: Романюк, Ю. В., Цимбалюк-Скопненко, Т. В. (2021). «Поняття цінності в суспільному житті та в мові»: Міжнародний науковий семінар. *Українська мова*, 4(80), 149—152.

людського життя в текстах відомого філософа та поета. Г. Сковорода на позначення життя використовує церковнослов'янське слово *жизнь*, а також лексему *живот*, яка аж до XIX ст. зберігала свій активний потенціал.

М. П. Препотенська («Риторика сучасності в аксіологічному аспекті», Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського») зауважила, що аксіологія — це давня філософська дисципліна, наука про цінності, яка спирається на античну ідею *калокагатії*, ідею німецького філософа М. Шелера «*порядок любові*» та ідеї В. Франкла.

С. П. Гіряк («Образ Тараса Шевченка в житті та творчості Костянтини Малицької», Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка) проаналізувала спогади письменниці К. Малицької (1872—1947), яка жила й творила в Галичині у різних культурних і політичних умовах; дослідила мовомислення літераторки, вплив творчості Т. Шевченка на її літературну, педагогічну та громадську діяльність.

Я. Банасяк («Визначення цінності інформації у болгарській та польській мові», Інститут славистики ПАН) зосередився на проблемі визначення цінності інформації в болгарській і польській мовах. На підставі аналізу предикатів у цих мовах і базових аксіологічних предикатів (*добре / погано*) доповідач дійшов висновку, що визначення цінності інформації багатоетапне, а істиннісна модальність належить до темпорально локалізованих станів.

Л. П. Кислюк («Маркери “цінності” похідного слова для його лексикографування», ІУМ НАН України) схарактеризувала маркери «цінності» похідного слова, визначальні для його лексикографування. Доповідачка витлумачила поняття «цінності» похідного слова з опертям на: 1) національномовну картину світу, 2) подання такого слова в реєстрі тлумачного словника та 3) метамову опису похідного слова як носія лексичного та словотвірного значень.

З. Г. Козирева («Мовна норма як загальнонаціональна цінність (лексикографічний вимір)», ІУМ НАН України), розглядаючи в нормування літературної мови крізь призму аксіології, наголосила, що словникарство найпотужніше впливає на літературну норму. Цінність лексикографічних видань упродовж останнього часу істотно зростає. Це пов'язано з новими способами опису лексики й фраземіки та із запитом користувача, який потребує подання інформації в максимально дохідливій формі.

Л. В. Мовчун («Лексема *місто*: римові константи і маркери епохи», ІУМ НАН України) з'ясувала, що постійні римопари експлікують як загальнозначущі для національної картини світу цінності, так і цінності, що є маркерами відповідної епохи. Джерелами римового матеріалу слугували словники українських рим, словник римових асоціацій та тексти 50 поетів — від Т. Шевченка до О. Ірванця.

Т. В. Цимбалюк-Скопненко («Інтенційна потужність українських прокльонів», ІУМ НАН України) проаналізувала прокльони, засвідчені в українських оригінальних і перекладних художніх текстах. Доповідачка висновувала, що, не взявши до уваги інтенційну потужність українських прокльонів, не можна створити повної картини суспільних цінностей, відбитих

у мові, адже вони у сконденсованій формі через магічну функцію відзеркалюють зворотний бік аксіологічної шкали української лінгвокультури.

Ю. В. Романюк («Стабільне семантичне ядро одиниці як показник її цінності для мовців», ІУМ НАН України) зробила спробу за допомогою компонентного аналізу визначити, які семи дієслів *активувати / активуватися* та *активізувати / активізуватися* вможливають чи не вможливають об'єднати їх в одній статті в «Активному тлумачному словнику української мови». Стабільність семантики проаналізованих одиниць підтверджує їхнє вживання протягом 100 років з тими самими значеннями, а це свідчить про цінність розгляданих елементів для мовців.

І. А. Самойлова («Лінгвокультурно марковані одиниці як відображення традицій у життєдіяльності етногрупи литвинів», ІУМ НАН України) за об'єкт свого дослідження обрала назви матеріальної та духовної культури литвинів, використані у статті В. Горленка «Литвини півночі України — ймовірний уламок нащадків племені літописних сіверян». Ішлося про найменування, пов'язані з рільництвом, хліборобством, промислами, прядінням, а також назви житлових приміщень, продуктів харчування.

Н. В. Сніжко («Лексикографічне систематизування знань про ціннісні доміанти українського світосприймання», ІУМ НАН України) присвятила свою доповідь комплексному аналізу системи українських цінностей (*любов, свобода, правда, істина, краса, щастя, доброзичливість, богонатненна творчість, естетична насолода* та ін.). Актуальність запропонованого дослідження зумовлена потребою утвердити в діяльності сучасного соціуму високі етичні та естетичні надбання, що їх здобули попередні покоління творчої інтелігенції України.

Є. А. Карпіловська («Критерії визначення цінності мовної одиниці в “Активному тлумачному словнику української мови”», ІУМ НАН України) зосередила увагу на процесі й методології укладання «Активного тлумачного словника української мови», над яким працюють у відділі лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. У доповіді йшлося про активність лівої частини (реестру) словника та правої (тлумачної) його частини. Активність тлумачної частини словника — це спрямування правил уживання тієї чи тієї мовної одиниці. За висновками доповідачки, якість реестру словника залежить від стабільності лексики та фраземіки української мови впродовж XVIII — початку XXI ст.

О. М. Тищенко («Мова як цінність і цінності в мові: що *на хліб не намастити*», ІУМ НАН України) дослідила проблему актуалізації мови як цивілізаційної цінності, простежила, які цінності й чому стають найчільнішими для українців останнім часом. Доповідачка наголосила на націєтвірній та державотвірній ролі мови й неприпустимості знецінення мовного питання, особливо в період розвитку популістичних тенденцій, у державі, що перебуває у стані війни.

Л. І. Дідун («Репрезентація морально-психологічних характеристик людини у фразеології», ІУМ НАН України) проаналізувала особливості

номінації морально-психологічних характеристик людини, зокрема її вмінь, навичок, розумових здібностей, у фраземіці. Доповідачка переконливо довела, що фраземи охоплюють широку характеристику внутрішніх сфер буття людини, репрезентують її моральні цінності.

О. С. Боярчук («Словник ділової мови» М. Дорошенка, М. Станиславського, В. Страшкевича — цінна пам'ятка української офіційно-ділової лексикографії», ІУМ НАН України) присвятила доповідь видатній пам'ятці української лексикографії першої третини ХХ ст. — «Словникові ділової мови» М. Дорошенка, М. Станиславського, В. Страшкевича (1930). Цей словник, на думку дослідниці, став кульмінаційною працею термінографів офіційно-ділової лексики першої третини ХХ ст.

Ю. О. Цигвінцева («Роль нових омонімів у розвитку поняттєвої системи сучасної української мови», ІУМ НАН України) у своєму виступі зауважила, що новий омонім, як і будь-яка нова одиниця, засвідчує появу нового поняття. Дослідниця докладно схарактеризувала неоомоніми, утворені повторенням словотвірної моделі.

О. М. Богомолець-Бараш («Неймінг як репрезентація європейських цінностей українцям у ХХІ ст.», Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка) зосередив увагу на особливостях відбиття цінностей українців у процесі створення назв компаній або товарів (послуг). Доповідач відзначив, що саме на мовному рівні можна простежити, якою мірою європейські цінності важливі для українців.

Наукову хроніку отримано 18.10.2021

Juliia Romaniuk, Candidate of Sciences in Philology, Senior Researcher in the Department of Lexicology, Lexicography and Structural and Mathematical Linguistics, Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: ju.romaniuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8854-3592>

Tetiana Tsybaliuk-Skopnenko, Candidate of Sciences in Philology, Senior Researcher in the Department of Lexicology, Lexicography and Structural and Mathematical Linguistics, Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: t.v.tsybaliuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8029-6654>

PONIATTIA TSINNOSTI V SUSPIL'NOMU ZHYTTI TA V MOVI
(THE CONCEPT OF VALUE IN PUBLIC LIFE AND LANGUAGE):
INTERNATIONAL SCIENTIFIC SEMINAR

This international scientific seminar derives from the joint research projects *Onlain Bibliohraphiia Svitovoho Slavistychnoho Movoznavstva* (Online Bibliography of the World Slavic Linguistics) and *Leksychni, Slovtvorni ta Frazeholohichni Innovatsii u Slov'ans'kykh Movakh* (Lexical, Word-Formative, and Phraseological Innovations in Slavic Languages) conducted by the Institute of the Ukrainian Language of the Academy of Sciences of Ukraine and Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences. Speakers argued that national culture is the culture of the national language and national consciousness to be preserved and referred to the importance of axiology in this process.

Keywords: *international scientific seminar, axiology, lexicography, literary language*